ئێرڤین پیسکاتۆر و شانۆی سیاسی

دانا ڕەئووف
(سوێد)

یەکەمین جەنگی جیهانی کۆمەڵگایەکی تووندوتیژی خوڵقاند و گوزەران و ژیانی خەڵکی سەرلەبەر ئاوەژووکردەوە. ئەم ژیانە نوێیە هەلومەرجێکی وای دروست کرد، کە ڕق و برسیەتی و بێ ئومێدی و ڕەشبینی، وەک پەرچەکردارێکی ئەو شەڕە، باڵ بەسەر گوزەرانی خەڵکیدا بکێشێت و ژیان ڕێچکەیەکی دیکە وەربگرێت. ئەم ڕەوشەیش بەشێکی زۆری شانۆکارەکانی ناچاری ئەوە کردووە، کە بەشێوەیەکی ڕادیکاڵانە دید و هزر و بیروباوڕەکانیان بگۆڕن. لەم سەردەمەدا کەسێکی وەک ئێرڤین پیسکاتۆر (١٨٩٣-١٩٦٦) دەردەکەوێت، کە گوزارشتێکی ڕاستەوخۆ و ئاشکرای (شانۆی سیاسی) لەنێوان هەردوو جەنگی جیهانیدا دەکات.

پیسکاتۆر وەک ئەکتەرێکی سەرباز لە بەرەکانی شەڕدا دەبێت و نمایشی شانۆیی لە سەنگەرەکانی پێشەوە بۆ سەربازەکان پێشکەش دەکات و دواتر ئاماژەی بۆ ئەوە کردووە، کە وێنەکانی جەنگ و بەشداری و هەست و سۆز و کاردانەوەی کاریگەرییەکانی ئەو جەنگە ڕێچکەی ژیانی گۆڕیوە و هەر لە ژێر ئەو کاریگەرییەدا، ڕووی کردووەتە شانۆی سیاسی. پیسکاتۆر ئەوەی دووپات کردووەتەوە، کە لە دوای جەنگەوە بۆ ئەو زۆر گران بووە، بەشێوە ئاساییەکەی خۆی کار لە شانۆدا بکاتەوە، بۆیە شانۆ بۆ ئەو لە دوای ئەو جەنگەوە هونەرێکی سیاسییە و پەیامێکی سیاسیی ڕوون و ئاشکرایشی هەیە، خۆیشی دەبێتە چالاکوانێکی سیاسی و دەیەوێت هونەر بخاتە خزمەتی ململانێی چینایەتییەوە. پیسکاتۆر بۆ ئەم مەبەستە لە ساڵی ١٩٢٠ (شانۆی پرۆلیتار) لە بەرلین دادەمەزرێنێت، ئەم شانۆیەیش یەکێک دەبێت لە شانۆ ئەماتۆرە چالاکەکانی ئەو دەمە. پیسکاتۆر ئەکتەرەکانی

دەباتە کارگە و شوێنی کار و ناو خەڵکی ئاسایی سەر شەقام و کۆڵانەکان، نمایشی ساکاری ڕیالیزمی سەبارەت بە پرسە هەنووکەیی و ڕووداوە سیاسییەکان و کارەساتەکانی جەنگ و گوزەرانی کرێکاران پێشکەش دەکەن و پێوەندییەکی ڕاستەوخۆ لەگەڵ بینەراندا دروست دەکەن. شانۆی پرۆلیتار شانۆیەکی ئایدیۆلۆژی دەبێت، کە وشەی هونەر و ڕیژی و ستایلی هونەری تێک دەشکێنێت و دەبێتە پێچەوانەیەکی تەوژمە ئێکسپریشیونیزمەکان. پیسکاتۆر لەم بارەیەوە لە یەکێک لە مانیفێستەکانیدا دەڵێت: (ئەو ستایلەی، کە ئەکتەر و نووسەر و ڕێژیسۆر بە تەواوی دەسەڵاتیان بەسەردا دەشکێت، دەبێت بە شێوەیەکی گشتگر کۆنکرێتی بێت. ئەوەی دەوترێت، دەبێت لە هەموو جۆرە ئەزموونکارییەکەوە دوور بێت و نابێت سەر بە ڕێبازی ئێکسپریشیونیزم بێت، ساکار و دیاریکراو و پەیامێکی شۆڕشگێڕانەیشی هەبێت. بەم شێوەیەیش هەموو ڕۆمانتیکێکی نوێ، ئێکسپریشیونیزم و ستایلی لەو چەشنە، کە لە پێویستییەکانی هونەرمەندە خودگەرا بۆرژوازییەکانەوە سەریان هەڵداوە، وەلاوە بنرێت.)، ئەمەیش لە دەرەوەی سنوورەکانی ڕووسیایەکی شۆڕشگێڕ دەبێتە یەکەم هەوڵە ساکارەکانی شانۆیەکی سیاسی، کە لە هەوڵی دروستکردن و بنیادی شانۆیەکی پرۆلیتار و شۆڕشگێڕدا بوون، هەرچەندە پیسکاتۆر خۆی ئاماژەی بۆ ئەوە کردووە، کە ئەو ئاگای لە شانۆی ڕووسی نەبووە، بەڵام شۆڕشی ئۆکتۆبەر و شانۆی شۆڕشگێڕی ڕووسیا کاریگەرییان بەسەر فۆرم و شێوازەکانی پیسکاتۆرەوە هەبووە، ئەم کارتێکردنە لەگەڵ بەرەوپێشەوەچوونی باری ڕامیاری ئەڵمانیا گۆڕاوە، بەتایبەتیش کە ڕەوش و بارودۆخی سیاسیی ئەڵمانیا بارودۆخێکی جیاوازتری لە بارودۆخی سیاسیی ڕووسیا وەرگرت.

پیسکاتۆر لە نمایشەکانی سەرەتای ڕەوتەکەیدا، جۆرە بەزم و گەمە و مۆسیقا و گۆرانی تێکەڵاوی دیمەنی پڕ لە بێ شەرمی و ساتیر و پڕوپاگەندەی سیاسی دەکرد و لە شوێنە گشتییەکاندا پێشکەشیان دەکرد، بەڵام ئەم هونەرمەندە، هەر لەسەرەتاوە لە هەوڵی ئەوەدا بوو زمانێکی هونەری و تەکنیکێکی تایبەت بەخۆی و فۆرمێکی جیاواز بۆ شانۆ سیاسییەکەی بدۆزێتەوە. لەم بارەیەیشەوە گوتوویەتی: (ئەو شانۆ سیاسییەی لە

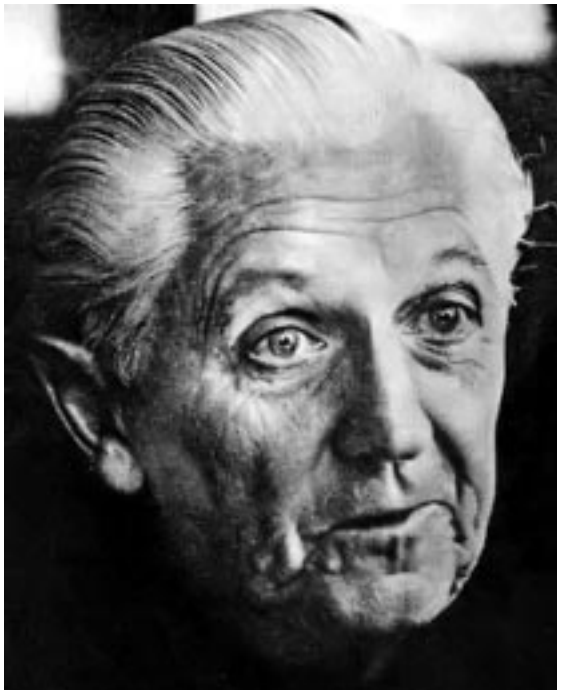

ئێرڤین پیسکاتۆر

هەموو پرۆژەکانمدا جەختم لەسەر کردوونەتەوە، نە شتگەلێکە من دامهێنابن و نە پەرچەکردارێکی گۆڕانکاریی کۆمەڵایەتییەکانی ساڵی ١٩١٨ن، بەڵکو ڕەگوڕیشەکەی بۆ سەرەتای سەدەکانی ڕابردوو دەگەڕێتەوە.) ئەم سەرەتا ساکارە، وەک فۆرمێکی شانۆیی لە بڵاوکردنەوەی پەیامێکی سیاسی و شوێنێکی بەهێزی گفتوگۆ و کۆبوونەوە، بۆ پیسکاتۆر لە هەموو ئەو ساڵانەی ١٩٢٠ـەکاندا بووە ئامراز و دیدێکی ئیستێتیکی، تەنانەت کە پیسکاتۆر بووە ڕێژیسۆرێکی دیار و بەرپرسیاری شانۆ گەورەکانی دەوڵەت لە بەرلین، بۆ نموونە (شانۆی گەل) و دواتریش شانۆی (پیسکاتۆر) ئەو دراماتۆرگییە چڕ و پەیامە سیاسی و بەشداری پێکردنەی بینەران، شانە گرنگەکانی کار و پرۆژەکانی پێکهێناوە. بڕێخت چەندان جار لە کتێبی (شانۆی داستان)دا باسی پیسکاتۆری کردووە، بۆ نموونە دەڵێت: (ئێمە کاتێک باس لە شانۆی سیاسی دەکەین، بەتایبەتی لەو لایەنەوەی بە خەبات و ژیانی چەوساوەکانەوە پەیوەستە، پیسکاتۆرمان لە ڕزگارکردنی شانۆ لە هۆڵە داخراوەکان و هێنانەوەی نمایشەکان بۆ ناو جەماوەر لە کارگە و کێڵگەکاندا دێتەوە یاد، هەروەها لەگەڵ پەنابردنەبەر نوێترین تەکنیکی دۆکیومێنتاری سەردەم.)

بڕێخت پێی وا بووە، کە پیسکاتۆر بە هیچ شێوەیەک دەرگای گفتوگۆی لە بارەی شێوەوە (تەکنیکی شانۆیی) نەکردووەتەوە، هێندەی ئەو باسانەی دەوروژاند، کە پێوەندییان بە پرسی ناوەرۆکەوە هەبووە. پیسکاتۆر شانۆنامەنووس نەبووە، هەروەها خاوەنی تیۆرێکی شانۆییش نەبووە و بەو ئاراستانەدا کاری نەکردووە، بەڵکو ئەو بە پلەی یەکەم ڕێژیسۆر بووە، بەڵام وەک ڕێژیسۆر دیدێکی ئیستێتیکی هەبووە و توانیویەتی دیدە شانۆییەکەی لە فۆرم و شێوازە جوداکاندا بەرجەستە بکات و زمانێکی دیکەی جەستەیی بە ئەکتەرەکانی ببەخشێت. پیسکاتۆر بە دراماتۆرگێکی تەکنیکیش ئامادەی بۆ دەکرێت، لەو ڕووەوە توانی هەموو تەکنیکەکانی خانووبەرەی شانۆ مۆدێرنەکانی ئەوروپا بەشێوەیەکی پڕ لە فەنتازیا بۆ مەبەستەکانی خۆی بەکاربهێنێت. ئەم ڕێژیسۆرە ڕەوتی گەشەی ڕووداوە دراماییەکانی بەشێوەیەک دابەش کردووە، کە هاوکات لەسەر چەند شوێنێکی جیاوازی باڵەخانەی شانۆکەدا پێشکەش بکرێن؛ زۆرجار دیمەنەکانی وا دابەش کردووە، کە ڕووبەڕووی یەکتربنەوە، یان بنە تەواوکەری یەکدی. پیسکاتۆر توانیویەتی ڕیتمێکی بزۆز و پڕ لە جوواڵە لە ژووڕە دراماتیکییەکانی، لە شوێنە جیاوازەکانی نواندندا بخوڵقێنێت و پێکەوەشیان ببەستێتەوە. پیسکاتۆر دەڵێت: (هەموو ئەو ڕێگایانەی، کە لە تەکنیکدا بەکارم هێناون، تەنیا لە پێناوی داهێنانی نوێدا نەبووە، بەڵکو گرنگیدانم بە تەکنیک بۆ خودی گەشەی میژووی تەختەی شانۆ دەگەڕێتەوە.)، پیسکاتۆر ئەم گەشەی سەکۆی شانۆیە بە بەرەوپێشچوونێکی دیالێکتیانە لە ئەدەبی شانۆ و بەرهەمهێنانی پرۆژەی شانۆگەریدا دەبەستێتەوە. پیسکاتۆر لە ماوەی چەند ساڵێکی دیاریکراودا، توانی کۆمەڵێک گۆڕانکاری بنەڕەتی لە هونەری شانۆدا بکات و چەندان ئامراز و تەکنیکی نوێ بخاتە شانۆوە و شانۆ بەرەو ڕەوتێکی مۆدێرن ببات: پیسکاتۆر یەکەم کەسە، کە شاشە و فیلمی سینەمایی و وێنەی فۆتۆگرافی خستە ناو شانۆوە، سینۆگرافیای کردە بەشێکی جیانەکراوە لە ڕووداوەکان، ئەو ڕێگایەی بۆ شانۆیش کردەوە، کە بتوانێت قوواڵایی تەختەی شانۆ بۆ بەکارهێنان و نمایشکردنی بەڵگەنامە و دۆکیومێنت و زانیارییە ئیستێتیکییەکان و ڕووداوە هەنووکەییەکان بەکاربهێنێت. بۆ نموونە لە یەکێک لە نمایشەکانیدا، بەهۆی نەوتی ئەلبانی و کاریگەرییەکانی بەسەر بازاڕی دراوەوە، لەسەر تەختەی شانۆ ئاژاوە دەکەوێتە ناو کارمەندانی بۆرسەوە. لەم کاتەدا لە قووڵایی سەر شانۆ و لەسەر شاشەیەک کەشتی جەنگ پێشان دەدات، کە بە دەریادا دەڕوات بۆ ناچارکردنی وەستانی کرێکارانی نەوت لە بیرە نەوتەکاندا، ئەمەیش گەشەیەکی گەورە بوو بۆ ئەو ڕۆژگارە و ئاستی شانۆ. پیسکاتۆر لە ساڵی ١٩٢٤دا نمایشێک سەبارەت بە مانگرتنی کرێکارانی شیکاگۆ بەرانبەر بە خاوەن کارگەکان، کە مافی ڕەوای هەشت کاتژمێری کاریان خواردبوون، پێشکەش دەکات. دەقی نمایشەکە زیاتر دۆکیومێنتاری بووە و لە هەموو بنەما ئاسایی و تەقلیدییەکانی شانۆ بەدەر بووە، لەبەر ئەوە بۆ بەرجەستەکردنی تەنگژە ئابووری و پێوەندییە ئاڵۆزەکانی نێوان کرێکاران و خاوەن کارەکە، بە پرۆژێکتۆر وێنەی فۆتۆگرافی دۆکیومێنتاری بەکارهێناوە، هەروەها پەنای بردووەتە بەر دەرخستنی چەندان وێنە و پێشاندانی فیلمی ئامادە و تۆمارکراو، کە لەگەڵ ڕووداوەکانی شانۆگەرییەکەدا گونجاون. لەم ڕووەشەوە توانیویەتی وەهمی نمایشەکە بشکێنێت و نمایش و هۆڵی بینەران تێکەڵاو بکات. لە ڕووی میژووی شانۆوە، ئەم بەرهەمە بە یەکەمین نمایش دادەنرێت، کە سینەمای تێدا بەکار هێنراوە، بە تایبەتیش لەو ڕووەوە، کە جگە لە لایەنە هنری و ئیستێتیکاکەی توانیویەتی بەهایەک بە ڕۆنانی دراماکەی ببەخشێت و بەهێز و بەرگێکی دیکەوە پێشکەشی بکات. بەم شێوەیەش بنەمایەکی پێداگۆگی بە نمایشە شانۆییەکە بەخشیوە؛ شانۆ تەنیا سەرمەست بوون و چێژ و کات بە سەربردن نییە، بەڵکو وریاکردنەوە و زانین و شت فێربوونە.

پیسکاتۆر لە ساڵی ١٩٢٩دا پوختەی ئەزموونە شانۆییەکەی لە کتێبێکدا بە ناوی (شانۆی سیاسی)یەوە لە بەرلین بڵاو دەکاتەوە و دید و بۆچوونە شانۆییەکانی، فۆرم و هنرە سیاسییەکەی بۆ ئەو شانۆیەی زیاتر لە چارەکە سەدەیەک هەوڵی بۆ دابوو، دەخاتە ڕوو. کتێبەکە لە پێشەکییەک و بیست و دوو بەش پێکهاتووە و بەش بە بەش چەمک و شێوازە هنری و هونەرییەکانی ئەو شانۆ سیاسییەی ئەو ڕابەرایەتی دەکرد باس دەکات، بۆ نموونە: لە هونەرەوە بۆ سیاسەت، میژووی شانۆی

سیاسی، شانۆی پرۆلیتار، شانۆی ناوەندگەرایی، ڕەوشی شانۆی گەل، ئالاکان، درامایەکی دۆکیومێنتاری، تێڕوانینێک لەسەر شۆڕشی ڕووسی، ئەو دەسەلاتەی کە نابێت وابێت، دامەزراندنی شانۆی پیسکاتۆر، ڕووبەڕووبوونەوەی کات، داستانێکی ساتیری "سەرکێشییەکانی شڤایکی سەرباز... تاد. ئەم کتێبەی پیسکاتۆر لە ساڵی ١٩٣٣ لەلایەن ناسیۆنالیزمە سۆشیالیزمەکان، لەگەڵ هەزاران کتێبی دیکە دەسووتێنرێت، هەر لە هەمان ساڵدا لەلایەن دەسەلاتی نازی ئەڵمانیاوە هەموو جۆرە کارکردنێکی لە بواری شانۆدا لێ قەدەغە کراوە. دوای ئەوە لە مۆسکۆ درێژە بەکار و چالاکییەکانی دەدات، لە پاریس و نیۆیۆرک ژیاوە و کاری کردووە، لە ساڵی ١٩٥١یشەوە بۆ ئەڵمانیای ڕۆژئاوا دەگەڕێتەوە و لە بەرلین دەبێتە بەڕێوبەری شانۆی گەل.

پیسکاتۆر بە مەبەستی هەستکردنێکی گشتگر و گەمارۆدانێکی هەمەلایەن و تەواوی بینەران، دەیویست بە یارمەتی ئەندازیاری بیناسازی بەناوبانگی ئەڵمانی (ڤالتەر گرۆپیۆس) شانۆیەکی گشتگیر بنیاد بنێت. لە ڕوانگەی تەختەی شانۆی بزۆزەوە، کە لە ژووریێکی گەورەی شانۆییدا بلاو بکرێنەوە، نمایشەکان پێشکەش بکرێن و بەهۆی دیمەنی بەهێز و وێنەییەوە، هاوکات لەگەڵ ڕەوتی گەشەی ڕووداوەکاندا کار لەسەر ئامادەبوونی بینەران بکرێت. ئەمە بەشێک بوو لە دیدە ئیستێتیکییەکەی پیسکاتۆر و هەمووی نەچووە بواری کردەیی و جێبەجێ کردنەوە، ئەگەر تیوریێکی درامیش لەو کاتەدا هەبووایە، دەکرا ئەو شانۆ و دیدەی پیسکاتۆر بە شانۆی داستانی سیاسی هەژمار بکرایە. پیسکاتۆر هەمیشە باسی شانۆی داستانئامێزی کردووە، بەڵام بەو شێوە و ڕێچکەیە نا، کە دواتر بڕێخت شێوازەکەی خۆی پێ ناوزەد کرد. چەمک و زاراوەی (شانۆی داستان) بۆ پیسکاتۆر مانای شانۆیەکی بە شانۆگراوی دۆکیومێنتاری گەیاندووە، کە دەقە شانۆییەکە وابەستەی کرداریێکی ئایدۆلۆژی بکرێت. پیسکاتۆر بڕوای وابوو، کە شانۆ دەبێت لۆژیکی پرسە هەنووکەییە سیاسی و ئیکۆنۆمی و تەنگژە و جیاوازییە کۆمەڵایەتییەکان بەرجەستە بکات و لەو دەروازەیەوە کار لەسەر مەسەلە هونەرییەکان بکات. لەم ڕەوشەشدا تەکنیکە بالاکانی فۆرمی گێڕانەوە دەبێتە ئامرازێکی گرنگ و بە بەهای ئەم شانۆیە. بڕێخت دەڵێت: (ئەزموونەکانی پسکاتۆر لەسەرەتادا هەرا و پشێوییەکی تەواوی لە شانۆدا دروست کردووە، ئەگەر ئەم ئەزموونانە شانۆی کردبێتە هۆڵێکی میکانیکی، ئەوە هۆڵی نمایشەکانی کردە شوێنی کۆبوونەوە. شانۆ بۆ پسکاتۆر وەک هۆڵی پەرلەمان وابووە و بینەرانیش ئەندامانی ئەو پەرلەمانەن و پسکاتۆریش گرفت و قەیرانە کۆمەڵایەتییە گەورەکانی، بەبێ هیچ ئالۆزییەک خستووەتە بەردەم ئەم پەرلەمانەوە، ئەم قەیرانانەش چاوەڕوانی چارەسەرێکی هەنووکەیی و ڕاستەوخۆبوون.)، بێ گومان ئەم شانۆیە ئامانجێکی هەبووە، کە بتوانێت ئەم پەرلەمانە و بینەرەکانی بگەیەنێتە ئاستێک تا پێکەوە و بەیارمەتی دۆکیومێنت و کارەکتەرە دیاریکراوەکانییەوە بڕیاری سیاسیی خۆیان بدەن.

لە بنەماکانی ئەم ئیستێتیکا و فۆرمە جیاوازەی شانۆوە، فیلم بۆ پیسکاتۆر دەبێتە مۆتیڤێکی بەهێزی تەکنیکی گێڕانەوە، کە لە هەمان کاتدا دەبووە تەواوکەری دیمەنەکان و بە بەراورد لەگەڵ چارەسەر و ئامادەیی ئەکتەران و بەرجەستەکردنی دیمەنەکانی دیکەدا، ژینگەیەکی دیکەی پڕ لە سەرنجی دەخولقاند. پیسکاتۆر باسی تەکنیکی فیلمی وەک بواریێکی فێرگەیی، چ لە ڕووی دراماو و چ لە ڕووی کۆمێنتەوە بۆ سەر ڕەوتی ڕووداوەکان دەکرد. فیلمە دراماییەکان تێکهەڵکێشی ڕەوتی ڕووداوەکان و گەمەی نمایشەکان دەبوون و دۆکیومێنتار و گرتە وێنەگیراوەکانیان هەم تێکەڵاو دەکرد و هەم وەک دوو هێڵی تەریب لەگەڵ ڕووداوەکاندا ڕۆیشتوون. ڕۆڵی گرتە و دیمەنە سینەماییەکان لەم نمایشانەدا، هەروەک ڕۆڵی کۆرسی تراژیدیای گرێکی وابووە، هەندێک لە شرۆڤەکارانی شانۆی سیاسی و پیسکاتۆر ئەوەیان دووپات کردووەتەوە، کە بەکارهێنانی سینەما هێندەی کۆرسی تراژیدیای گرێکی چڕ و بەهێز و هەمەلایەن بووە. پیسکاتۆر خۆی گوتوویەتی: (بەکارهێنانی فیلم گەمەیەکی تەکنیکی نەبوو، بەڵکو کاتی گەشە و پێگەیشتنی فۆرمێکی دیکە بۆ شانۆ هاتبوو، کە دیدێکی ماتریالی-مێژوویی هاوبەشی بۆ ئێمە هەبوو.)

بەکارهێنانی فیلم ئەو هەلە بۆ پیسکاتۆر

دەرەخسێنێت، ئەو بەشانە لە ڕووداوەکان جیا بکاتەوە، کە هیچ ململانێیەک لەنێوان بەشداربووەکاندا لەخۆناگرێت، بەم شێوەیەیش پەیڤە بیستراوەکان کەمتر دەبنە ڕێگر و هەست و سۆزەکانیش بەشێوەیەکی ڕەها وەردەگرێن. فیلم ئەو دەروازەیەی بۆ بینەرانیش کردەوە، کە بەشێوەیەکی بێ لایەنانە بڕوانێتە هەندێک ڕووداوی دیاریکراو، کە ئەمەیش ئەو بوارە بۆ کەسایەتییەکان دەکاتەوە تا بڕیاری خۆیان بدەن، هەروەها ئەو بارودۆخە بۆ بینەران دەکاتەوە تا ڕووداوەکان لە دیدێکی تردوە، نەک لە دیدی پاڵەوانەکانەوە، کە ڕووداوەکان دەیانخولقێنێت، ببینێت. لەبەر ئەوەی کارەکتەرەکان چیتر پابەند نابن بە بابەتێتی ئەوەی بۆ بینەران لە زانیاری و دەنگ و باسەکان پێشکەش دەکرێن، واتە کارەکتەرەکان دەتوانن بەوپەڕی سەربەستییەوە بیروڕای خۆیان دەربڕن: بیروباوەڕەکانیشیان بەهایەکی گەورەیان دەبێت. جگە لەمەش دەکرێت جیاوازییەکانی نێوان واقیعە وێنەگیراوەکە بەشێوەیەکی ڕووکەش و وشە شەفافە تۆمارکراوەکە لەسەر فیلم بەهۆی فیلمی سینەماییەوە، لەپێناوی بەرزکردنەوەی ئاستی گوزارشتئامێزی پەیڤەوە تا ئاستێکی دیاریکراو بەرز بکرێتەوە. بەم شێوەیەیش فیلم ڕێگا بۆ دراماکە دەکاتەوە. پیسکاتۆر لە کتێبی (شانۆی سیاسی)یەکەیدا، هەوڵی داوە پێناسەیەکی دیما و دیدی هونەری خۆی بۆ بەکارهێنانی سینەما، بەم شێوەیە بکات: (ئەوەی دەمەوێت، بە خوڵقاندنی جۆرە پێوەندییەک لەنێوان کردارەکانی سەر شانۆ و هێزە گەورە مێژوویەکاندا بە دەستی دەهێنم، بۆ ئەم مەبەستەش چەند ئامرازێک بەکار دەهێنم، کە مۆتیڤەکانی مرۆڤ و هێزە گەورە دەرەکییەکانی سەرەوەی مرۆڤ، یان مرۆڤی تاک و کۆمەڵگا چینایەتییەکان پێشان دەدات. لەنێو ئەو ئامرازانەشدا فیلم یەکەیەکی هونەرییە، بەڵام جگە لە ئامرازێک هیچ شتێکی دیکە نییە، کە ڕەنگە هەر بۆ ڕۆژی دوایی شتێکی لەو باشتر بەکاربهێنین.)

شانۆ داستانییەکەی بڕیخت کاری لەسەر دروستکردنی دابڕان و مەودایەک لەگەڵ بینەران دەکرد، بۆ ئەوەی ئەو بوارە بۆ بینەران بەجێ بهێڵێت تا بیربکەنەوە و هەڵوێست وەربگرن، بەڵام شانۆ داستانییە-سیاسییەکەی پیسکاتۆر دەیویست لە ڕوانگەی پرۆسە مێژوویەکانەوە وێنە خەونئامێز و دۆخە سرووش بۆ هاتووەکانەوە بینەرەکانی وریا بکاتەوە و شتێکی نوێیان فێر بکات. هەر لەم ڕێگایەوە و لە بنەماکانی ئەو فۆرمە داستانییەی خۆیەوە لە چەمکەکانی شانۆی گەل نزیک دەبووەوە و خەونی بە شانۆیەکی گشتگری تەواوەوە دەبینی. لە کتێبی شانۆی سیاسیدا و سەبارەت بە یەکێک لە نمایشە شۆڕشگێڕە گەورەکانی، بەناوی (لەگەڵ هەموو شتێکدا) دەڵێت: (ئەوانەی هۆڵی شانۆکەیان پڕ کردبووەوە، خۆیان بەشێوەیەکی ئەکتیڤ بەشداری ڕووداوەکانی ئەم سەردەمەیان کردبوو، /.../ شانۆ بۆ ئەوانە بووبووە واقیع و ڕاستی و چیتر بۆ ئەوان شانۆ شتێک نییە لەبەردەمی هۆڵی بینەراندا قوت بووبێتەوە، بەڵکو بووەتە هۆڵێکی کۆبوونەوەی گەورە، گۆڕەپانێکی فراوانی جەنگ، یەک خۆپیشاندانی گەورە.) پیسکاتۆر بەر لە بڕیخت کاری بۆ ئەوە دەکرد، کە بینەرەکانی بەشێوەیەکی ئەکتیڤ تێکەڵاوی ڕووداوەکان بکات و جیاوازییەکانی نێوان هۆڵی بینەران و تەختەی شانۆ نەهێڵێت. بەریەک کەوتنی تاکەکانی ناو هۆڵی بینەران بکاتە لێشاوی خەڵکی و پێکەوە هەست بە ڕاستی بکەن و بەو شێوەیەش خودی بینەران، وەک تاکێک ڕۆڵیان نەمێنێت و هەموو ببنە یەک دەنگ و ڕووبەڕووی یەک ڕاستی و یەک واقیع ببنەوە. شانۆی پیسکاتۆر کەیفی بە چەپڵە ڕێزانی بینەران نەهاتووە، بەڵکو ویستوویەتی ڕۆڵێکی فێرگەیی بگێڕێت و گفتوگۆی چڕی هەمەلایەن بخولقێنێت. پیسکاتۆر نەیویستووە بینەرەکانی باوەڕیان بە شتێک هەبێت، بەڵکو لە چاوەڕوانی ئەوەدا بووە، کە بڕیارێکی کردەیی بدەن و لەو پێناوەدا، بەشێوەیەکی بەهێز بێنە ژیانەوە. یەکێک لە شێواز و تەکنیکەکانیشی کاری هەرەوەزی بووە. کار و بەرپرسیاریەتی هەریەک لە نووسەر، ڕێژیسۆر، مۆسیقاژەن و ئەکتەرەکان، بەشێوەیەکی تەواو تێکەڵاوی یەکدی دەبوون. لەگەڵ نووسینی دەقەکەدا، بنیادی دیمەنەکان و مۆسیقایش دروست دەبوون، هەروەها لەکاتی کاری کردەیی و ڕێژیدا، سەرلەنوێ کار لە ئامادەکردنی دەقەکەدا کراوەتەوە.

یەکێک لە گرنگترین پرۆژەکانی پیسکاتۆر، لە ڕووی فۆرم و ناوەرۆکەوە، پێشکەشکردنی ڕۆمانە بەناوبانگەکەی نووسەری چیکی (یاروسلاڤ هاشەک)ـە، بەناوی (سەرکێشییەکانی شڤایکی سەرباز)، کە لەسالی

١٩٢٨دا لەسەر شانۆی پیسکاتۆر نمایش دەکرێت. پیسکاتۆر لەم نمایشەدا شاشە و فیلم، وەک ئامرازێک بۆ بەرجەستەکردنی ئەو ڕووداوە جیهانییانەی لە ژیانی کارەکتەرە سەرەکییەکەیدا ڕووەدەدن، بەبێ ئەوەی کاریگەرییان بەسەرییەوە هەبێت، بەکار دەهێنێت. ڕووداوەکانی ئەم چیرۆکەیش لە شڤایکی سەرباز دەدوێت، کە لە تیپەکەی بزر بووە و نازانێت ڕووبکاتە کوێ، شڤایک بۆ دۆزینەوەی تیپەکەی تووشی گەلێک چەرمەسەری ئالۆز و گێچەڵ دەبێت، بەڵام کارەکتەرەکە لە دەروازەی ئەو ڕووداوانەوە هیچ گەشەیەک ناکات و لە جێگای خۆیدا بەبێ جوولّە وەستاوە. پیسکاتۆر بۆ یەکەم جار لەم نمایشەیدا، جگە لە بەکارهێنانی فیلم، دەمامک، بووکەڵە و بووکەڵەی ئێجگار گەورە و لێبوکی گەورەی گرۆتێسکی بەکار هێناوە و لەگەڵ نواندنی ئەکتەرەکانیدا، یەکەیەکی هونەری بەهێزی دروست کردووە و توانیویەتی پێوەندییەکی ڕاستەوخۆ و هەمەلایەن لەگەڵ بینەرەکانیشیدا بخولقێنێت، هەروەها وێنای پۆلیسی سیخوڕی بە دەمامکی یەک چاو و گوێچکەی گەورەوە کردووە. هەموو پرۆژەکە بۆ پیسکاتۆر دووپاتکردنەوەیەکی کردەیی بووە بۆ دەستەبەرکردن و کاریگەریی و ماناکانی بەکارهێنانی تەکنیکێکی دراماتۆرگی. پیسکاتۆر لە کتێبی شانۆی سیاسیدا و لەو بەشەی، کە تایبەتە بەم ئەزموونە، دەڵێت (من بە یارمەتی فیلم و بووکەڵە کارم دەکرد. ئەم بووکەڵانە لەلایەن منەوە هیچ جۆرە دیدێکی هونەری تایبەتمەند نەبوون، بەڵکو وێنای ئەو فیگورە گرژ و ڕەق بووانەی ناو دنیای سیاسەت و ژیانی کۆمەڵایەتی ولاتی نەمسای کۆنی دەکرد. لەگەڵ ئەوەشدا دەتوانین جیاوازی ئاستەکانی بەکارهێنانی بووکەڵەکان بکەین: نیمچە بووکەڵە، فیگوری بە بووکەڵە کراو، نیمچە مرۆڤ، بەرانبەر ئەم جیهانە پڕ لە فەنتازیایەیش، شڤایک وەک تاکە بوونەوەرێک وەستاوە. ماوەیەک بیرم لەوە دەکردەوە ئەم دید و بیرۆکانە تا ئەو ئاستە بەرم، کە ڕێگا بە شڤایک بدەم، وەک تاکە ئەکتەر و بەتەنیا هەر خۆی لەسەر شانۆ ڕۆڵەکە ببینێت، لە کاتێکدا وێنە گشتگر و وردەکارییەکانی دیکە و چواردەوری شڤایک و کارەکتەرەکانی دیکە لە ڕێگای فیلم، بووکەڵە و بلّندگۆوە میکانیزمی کارەکە بخولقێنێت.)

یەکێکی دیکە لە خاڵە گرنگەکانی ئەم نمایشە ئەوە بووە، کە پیسکاتۆر نەهاتووە ڕۆمانەکەی (یاروسلاڤ هاشەک) بۆ شانۆ ئامادە بکات و هەوڵی ئەوەی نەداوە ڕووداوەکان و کارەکتەر و بنیادی ڕۆمانەکە بۆ فۆرمی دراما و دەقی شانۆیی بگوێزێتەوە، بەڵکو لەبری ئەوە هەوڵی داوە چەمکە گێڕانەوەییەکان و فۆرمی داستانئامێز، لەڕێگای ڕیزکردنی هەندێک لە بەشەکانی ڕۆمانەکەوە بەکاربهێنێت. ئەم ڕۆمانە لەگەڵ پرۆگرامە سیاسییەکەی شانۆی پیسکاتۆر دەگونجا و مەسەلە هەنوکەییەکانی شەڕ و کاریگەرییەکانی بەسەر کۆمەڵ و کاردانەوەکانیدا جێگای سەرنجی ئەو بوون. پیسکاتۆر لە بەشێکی دیکەی کتێبی (شانۆی سیاسی)دا، بەتایبەتی ئاماژە بۆ ئەوە دەکات، کە دەبێت مەسەلەکانی جەنگ لە دەروازە و فۆرمەکانی ساتیرەوە بەرجەستە بکرێن و وزەی شۆڕشگێڕی، وەک گەمەیەکی هونەری بخاتە ڕوو، ئەمەیش لە ڕێگای فیلمەوە بەرجەستە دەبێت. (بۆ خستنە ڕووی ژینگەی کارەکتەرەکان لە دۆزینەوە و بەرجەستەکردنی ستایلی شڤایکدا، بەکارهێنانی فیلم ڕۆڵێکی گەورەی گێڕا، بەڵام ئەم جارە نەمتوانی، بەتایبەتی لە ڕووی شێوازی بابەتەکەوە، تەنیا بە بەکارهێنانی فیلمی دۆکیومێنتاری-ناتورالیزمی قایل بم. فیلمیش دەبێت لە هەموو نمایشەکەدا، خۆی لەگەڵ کاریکاتۆر و مۆتیڤە ساتیرییەکان بگونجێنێت. هەر بە پێشنیاری منیش فیلمێکی ئەنیمەیشن سەبارەت بە ساتیرە سیاسییەکان، وەک پاشینەیەک بۆ ڕووداوەکان دروست کرا، لەو فلیمەدا سوپا، کەنیسە و پۆلیسە بووکەڵەکان جوولّانەوە تۆندوتیژە کۆمیدییەکانیان بەرجەستە دەکرد.) بڕێخت لە ساڵی ١٩٤٣دا، لەژێر کاریگەرییەکانی پسکاتۆردا و هەر لەم ڕۆمانەوە، شانۆنامەیەک بە ناوی (شڤایک لە دووەمین جەنگی جیهانیدا) دەنووسێت.

پیسکاتۆر بە بەکارهێنانی فیلم توانیویەتی شڤایک و ژینگە و دەوروبەرەکەی لە چوارچێوە مێژوویییەکەی دەربهێنێت، بەم شێوەیەیش بە ڕووداوە هەنووکەییەکانەوەی ببەستێتەوە ؛ پزیشکی سەربازی، ئەفسەر، داواکاری گشتی... تاد ئەو فیگورانە بوون، کە لە ئەڵمانیادا بوونیان هەبووە. پیسکاتۆر توانیویەتی بەم دەقە و نمایشەکەی پەیامی خەبات و شۆڕشگێڕی بۆ

ئاستی پلانە سیاسییەکانی ئەو ڕۆژگارە، بگوێزێتەوە.

پیسکاتۆر لەبنەما هزرییەکانی مارکسەوە کاری دەکرد و هەر لە ژێر ڕۆشنایی ئەو فەلسەفە مارکسییەوە شرۆڤەی بۆ ڕووداوەکان و دیدی نمایشەکانی دەکرد، هەر لەو ڕوانگەیەشەوە کاردانەوەیەکی ڕاستەوخۆ و بەهێزی ئاشکرای لە بینەرەکانی دەویست.

پیسکاتۆر لەسەرەتای ساڵەکانی ١٩٣٠دا، بەهۆی دەسەڵاتی نازییەکانەوە ئەڵمانیا بەجێ دەهێڵێت. سەرەتا ڕووەکاتە ڕووسیا، دوابەدوای ئەوە دەکەوێتە گەڕان بە سەرانسەری وڵاتانی ئەوروپادا، هۆڵاند، بەلژیکا، فەڕەنسا، ئیسپانیا، سوێد و لەم وڵاتانەدا باس و لێدوانی هونەری پێشکەش کردووە و هەوڵی داوە چەمکی شانۆ سیاسییەکەی بڵاو بکاتەوە تا لە کۆتاییدا بە تەواوی لە پاریس جێگیر دەبێت. پیسکاتۆر بەر لە هەڵگیرسانی دووەمین جەنگی جیهانی ئەوروپاش بەجێ دەهێڵێت و ڕووەکاتە ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمەریکا، لە ئەمەریکا قوتابخانەیەکی درامی دادەمەزرێنێت و چەندان شانۆکار و هونەرمەند و نووسەری گەنج لەخۆی کۆدەکاتەوە و لە ماوەیەکی کەمدا پێیان دەگەیەنێت. هەندێک لە قوتابییەکانیشی دەبنە ناوی دیاری ڕەوتە هونەرییەکەی ئەو کاتەی ئەمەریکا و ڕۆڵێکی گرنگیان دەبێت، بۆ نموونە لەنێوانیاندا: شانۆنامەنووسی ئەمەریکی تێنسی ولیامز، ئەکتەری بەناوبانگ مارلۆن براندۆ و ڕێژیسۆر و شانۆکار یودیت مەلینە، کە یەکێکە لە دامەزرێنەرانی (شانۆی زیندوو)ی ئەمەریکی، لەم قوتابخانەیەدا خوێندوویانە. شانۆی زیندووش یەکێکە لەو گرووپە شانۆییانەی، کە لە شەستەکاندا کاریگەرییەکی بێ وێنەی بەسەر تێکڕای بزووتنەوەی شانۆی ئەزموونگەری جیهانییەوە هەبووە و پەیامێکی بەهێزی سیاسیشیان هەبووە.

سەرچاوە:

1- Erwin Piscator, Das Politische Theater, Rowohlt Verlag GmbH,Reinbek bei Hamburg, 1963.

2- Den politiska teatern: En sammanfattning och forkortat variation, Ingvar Holm, 1970.